

Oponentský posudek disertační práce

Program: doktorský

Obor: Pedagogika

Školící pracoviště: Pedagogická fakulta UK v Praze

Studentka doktorského programu: Mgr. Michaela VELECHOVSKÁ

Školitelka: Prof. PhDr. Vladimíra Spilková, CSc.

Název disertační práce: *Mentoring jako nástroj podpory profesního rozvoje učitele a studentů učitelství*

Rozsah disertační práce: 148 stran textu; v textu 8 obrázků, 7 grafů, 5 tabulek

Přílohy: 5 příloh (celkem 12 stran)

Oponent: doc. PaedDr. Petr Urbánek, Dr.

Pracoviště oponenta: Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci

Popis disertační práce

Posuzovaná disertační práce, ***Mentoring jako nástroj podpory profesního rozvoje učitele a studentů učitelství***, je kromě *Úvodu* členěna do třinácti hlavních kapitol (a dále strukturována do 26 podkapitol). První část práce (ve struktuře není specifikována) tvoří čtyři kapitoly (celkem 57 stran), které se snažily o teoretické uchopení zpracovávaného tématu (*1. Kvalita učitele a přípravného vzdělávání učitelů - trendy; 2. Mentoring; 3. Podoby mentoringu ve školské sféře; 4. Vzdělávání mentorů*). Šest dalších kapitol (celkem 40 stran) autorka podrobně věnuje metodologii výzkumu (*5. Metodologie výzkumu; 6. Výzkumný projekt; 7. Metody sběru dat; 8. Triangulace; 9. Záznam a příprava dat; 10. Metody a postup analýzy dat*). Rezultativní část textu se na 28 stranách promítá do tří kapitol (*11. Výsledky výzkumu a jejich interpretace; 12. Další možnosti zkoumání; 13. Závěr*). Připojen je seznam literatury (170 titulů); seznam obrázků, tabulek a grafů našel místo až za pěti přílohami (12 stran).

Struktura práce

Struktura disertační práce je v zásadě vyhovující; poněkud problematická je logika členění kapitol, stejně jako proporce jejich rozsahu a výstižnost některých názvů. Zřejmý (a v případě dizertačního projektu jistě i potěšitelný) je akcent na metodologickou rovinu tématu; nepřímochará struktura metodologických pasáží ale vede až k přílišné atomizaci textu, a tím do jisté míry i k jejímu zneprůhlednění. Nicméně, uvedené považuji za drobné nedostatky, které mají spíše jen diskutabilní povahu. Jako zásadní nedostatek struktury disertační práce se ale jeví chybějící kapitola, explicitně zaměřená na diskusi zjištěných výzkumných nálezů, příp. na jejich širší kontextualizaci. I když lze ve výsledkové části nalézt pasáže interpretační a diskusní povahy, domnívám se, že diskuse rámovaná jako samostatná kapitola je pro dizertaci klíčová. A tento deficit není autorkou kompenzován ani v poměrně subtilním závěru.

Formulace tématu a cíle dizertační práce

Doktorandka se ve své dizertační práci zabývala bezesporu aktuálním a jistě také významným pedeutologickým tématem. V současné době, ve snaze zkvalitňovat učitelskou přípravu a

podporovat práci učitele, je mu otevírán značný prostor a jsou do něj vkládány velké naděje. Je proto bezesporu cenné, je-li toto téma teoreticky a výzkumně uchopeno.

Přesto, či právě proto, mám v souvislosti s tematikou dizertační práce dvě připomínky, ke kterým uvítám hlubší zamyšlení autorky, přičemž v textu dizertace explicitně chybí úvahy a diskuse vedené tímto směrem. (1) Především je nutné zdůraznit, že mentoring je jistě užitečným, ale spíše „jen“ podpůrným aktivem v intervencích do učitelské přípravy a práce učitele. Domnívám se totiž, že může stát jen na adekvátním školskopolitickém systému a fungovat ve zdravých koncepčních a obsahových podmínkách učitelského vzdělávání a profesního rozvoje učitelů. (2) Druhá moje glosa souvisí s analogií vzdělávacích kurzů v jiných povoláních a s rizikem, zda i v učitelství (kvalitně koncipovaný a realizovaný) mentoring nemá (v budoucnu) do jisté míry suplovat důkladnou (akademickou) učitelskou přípravu, resp. řešit nízkou kvalifikační úroveň učitelstva přeškolením nekvalifikantů ve školském terénu.

Deklarovaný cíl posuzované dizertační práce je autorkou v úvodu do jisté míry redukován jen na užší výzkumný cíl. Připomínám to proto, že od dizertace se obecně očekává cíl, resp. přínosy, ve třech rovinách – v teoretické, metodologické a v rovině pragmatické, tedy v oblasti praktického využití výstupů dizertace. Domnívám se, že všechny tři jmenované roviny jsou obsahem i kvalitou posuzované dizertační práce saturovány, nikoliv však prezentovány v explicitní poloze výsledků. Formulace cíle dizertační práce jako celku se objevuje poněkud nelogicky až v úvodu páté metodologicky zaměřené kapitoly (5. *Metodologie výzkumu*; s. 66). Cíl je zde ovšem formulován více směrem k procesu, nikoliv výstupům: „... příspěť k řešení problematiky mentoringu..., zkoumat možnosti využití mentoringu pro rozvoj profesních kompetencí učitelů a studentů učitelství“ (podtrhl PU). Cílem výzkumu, tedy nikoliv celé dizertační práce, jak jej autorka vymezila a formulovala, je odhalit přínosy mentoringu pro profesní rozvoj učitelů a studentů učitelství. Lze konstatovat, že tento výzkumný cíl byl dizertací naplněn, jak výsledková část (zejména kap. 11) prokazuje.

Koncepční a metodologické uchopení dizertační práce

Koncept dizertační práce je postaven na pevně vymezených východiscích mentoringu v její teoretické části, a je ve druhé, třetí a čtvrté kapitole, velmi solidně, s oporou o hutné zdroje, zdařile formulován a analyzován. Domnívám se, že tato část dizertace je velmi cennou, přináší kvalitní vhled, ve své kompilační rovině je přínosná a vnáší do jisté míry i prvky novosti zpracovávané tematiky. Jeví se mi však, že tento solidní a hutný potenciál je do jisté míry v interpretační a diskusní rovině nevyužitý. Užitečné je jistě také sledovat zahraniční zkušenosti. Zatímco ale příklad Irska (kap. 3.3) může být pro kontext dizertační práce zajímavou inspirací a komparativním pokusem autorky, poněkud nesourodě v textu vnímám obsah kapitoly 3.4. Kromě problému porovnatelnosti tak složitých a různorodých systémů, jakým je školský, resp. systém učitelského vzdělávání, zde pro učitelské vzdělávání vyvstávají daleko významnější otázky decizní makrostruktury a domnívám se, že se značnými vzdělávacími riziky. Pasáže materiálů institucí EU (s. 58-61) ekonomicky a manažeristicky formulovaných cílů zaměstnanosti, vzdělanosti a sociální inkluze nelze přijímat jako východisko pro citlivou práci a profesní podporu učitelů a studentů učitelství. Téma je nutné uchopit v kontextu s tradicemi a specifiky učitelského vzdělávání u nás. Nabízí se totiž otázka, zda pak prosazovaný mentoring „zasazený do vzdělávací politiky EU a ČR“ (kap. 3.4)

není jen nástrojem manipulace a v důsledku i redukce plnohodnotných vzdělávacích koncepcí učitelství, které by měly stát na pedeutologických principech.

Koncept posuzované disertační práce je vzhledem k převažujícím zahraničním zdrojům, resp. nedostatečnou rozpracovaností tématu v našich podmínkách, orientován i k paradigmatům učitelského vzdělávání v zahraničí. Lze si v té souvislosti klást otázku, zda je koncept a téma přece jen vhodné a realizovatelné v podmínkách práce české školy. Jak se například vyrovnat s pragmatickými vs. akademickými modely učitelství, které by právě mohly oba systémy (írský a český) reprezentovat? Jako nedostatek vnímám určitou „uzavřenost“ tématu „do sebe“, resp. jeho neexplicitní kontextualizovanost směrem k dalším aspektům učitelského vzdělávání a (českým) možnostem profesního rozvoje učitelů. Nepovažuji to ale za zásadní problém, neboť je přirozené, že hloubka tematického záběru, zejména v analytickém pojetí dizertačního projektu, k tomu může autorku vést. Přesto bych uvítal i k těmto koncepčním otázkám hlubší diskusi.

Autorka vzhledem k cíli disertační práce i charakteru zkoumaného tématu pracovala v režimu kvalitativního výzkumu s využitím případové studie. Použila poměrně bohatou baterii výzkumných metod, resp. nástrojů (dotazník, individuální rozhovor, ohniskové skupiny, analýza dokumentů a videozáznamů). Domnívám se, že výběr metod je nejen adekvátní, ale i velmi zajímavý. Avšak přesto, že autorka kombinovala řadu parametrů výzkumu, domnívám se, že popsaná procedura triangulace (s. 95-96) není zcela korektní a má spíše jen mechanickou povahu bez hlubší analýzy konceptu a obsahové stránky výzkumných praktik.

Práce s odbornými prameny

Doktorandka uvádí bohatý seznam sto sedmdesáti literárních titulů, ze kterých dizertační spis čerpá. Navíc je potěšitelné, že v tomto přehledu výrazně převažují zahraniční zdroje (114). Je to dáno jistě tématem, a svědčí to také o velmi dobré orientaci autorky v zahraniční situaci. Bohatost citovaných zdrojů a jejich využití v textu považuji za silnou stránku dizertace.

V souvislosti s tímto publikačním akcentem, a tedy „přenosem“ zahraničních konceptů a zkušeností s mentoringem do specifik českého pedeutologického prostředí se ovšem nabízejí dvě otázky, které se výhradně nevztahují jen k využití publikačních pramenů: (1) Do jaké míry je takový transfer vůbec možný? (2) Jak koncept mentoringu souvisí s českou tradicí uvádějících a cvičných učitelů? Otázky si na tomto místě kladu proto, že bych v práci očekával i citace sic drobnějších, ale četných prací zejména sborníkové publikační produkce tuzemské provenience posledního dvacetiletí, které se váží na řešení úlohy cvičných / fakultních učitelů např. při praktické přípravě studentů učitelství v českých podmínkách.

K výsledkům a závěrům disertační práce

Ve výsledkové části jsou na základě teoretických konceptů nejprve strukturovaně prezentovány vlastní výzkumné nálezy v dílčích oblastech (strategie mentoringu, role a přínosy pro mentora, jeho kvalita, rizika mentoringu, očekávání mentory od mentee). Dále jsou uvedené výsledky syntetizovány a kontextualizovány. To v rezultativní části dizertace oceňuji. Vzhledem k chybějící diskusně zaměřené kapitole a kvalitativnímu metodologickému uchopení bych však zde očekával hutnější interpretační a diskusní výstupy i závěry. Závěry mají přehlednou rekapitulační povahu, autorka zde nevymezuje další perspektivy výzkumných témat sledované problematiky.

Jazyková a grafická úroveň

Formální stránka disertační práce je na velmi solidní úrovni, text je přehledný, kromě některých pasáží srozumitelný, je psán kultivovaným odborným jazykem. Obrázky, grafy a tabulky jsou v textu ve většině smysluplné, přehledné, výstižné. Spíše jen drobné nedostatky představují ojedinělé překlepy (např. s. 55), chybějící citování autoři v seznamu literatury (např. Duschinská, s. 50; Lazarová, s. 60) apod.

Otázky a náměty (k obhajobě)

(1) Jak koncept mentoringu v zahraničí souvisí s českou tradicí uvádějících a cvičných učitelů i s konceptem učitelského vzdělávání? Je možný transfer konceptu mentoringu do specifických českých podmínek učitelského vzdělávání a podpory práce učitele? Zhodnoťte na základě Vašich výzkumných nálezů.

(2) Jak autorka hodnotí potencionální efekty mentoringu ve školském terénu, pakliže se jeho koncept nemůže dostatečně opírat o kariérní systém, učitelský standard apod.? Může být mentoring v realitě českého základního školství zaveden paušálně, resp. tlakem shora? Jaké k tomu existují výzkumné nálezy?

(3) Není snaha vzdělávacích politik optimalizovat, resp. sofistikovat koncept mentoringu jen proto, aby se zrychlila a zlevnila příprava učitelů, aby bylo možno legálně obejít důkladné akademické vzdělávání v přípravné fázi a aby se „zpružnil“ a zdynamizoval trh práce? Není koncept mentoringu, který je „zasazený do vzdělávací politiky EU a ČR“ (kap. 3.4) pouze manipulativním centralistickým nástrojem, který může v důsledku zredukovat plnohodnotné, usazené (dlouho vyvíjené) a národně specifické vzdělávací koncepce učitelství, které se opírají o pedeutologické principy?

Celkové hodnocení disertační práce

Disertační práce Mgr. Michaely Velechovské „***Mentoring jako nástroj podpory profesního rozvoje učitele a studentů učitelství***“ je solidně uchopená v teoretické i výzkumné rovině. Práce adekvátními metodami a postupy rozpracovává aktuální téma současné pedeutologie a přináší řadu nových impulzů k tematice mentoringu, které jsou dobře aplikovatelné do praxe učitelského vzdělávání. Uvedené připomínky jsou veskrze diskutabilní povahy a mají doktorandku inspirovat a vést k dalším rozpracování užitečného a zajímavého tématu.

Předložená disertační práce splňuje požadavky standardně kladené na disertační práce v oboru Pedagogika. Disertační práci doporučuji k obhajobě a navrhuji klasifikaci „prospěla“.

V Liberci 11. ledna 2016

doc. PaedDr. Petr Urbánek, Dr.
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Technická univerzita v Liberci